

Vráťme sa do minulého čísla občasnika (1/12), a to k príspevku uverejnenom pod názvom „Kocúrikovci z Vystrkova“, kde spomínali na svoje detské hry. Podobne si zaspomínal aj učiteľ a spisovateľ Jozef Stanček (1864 – 1947), ktorý si k menu pripisoval slovo Castor, čo v gréckej mytológii znamená „bobor“ alebo „ten, ktorý vyniká“. Svoje spomienky uverejnil v časopise *Slovenská vlastiveda*, roč. I. (1922), č. 10, s. 294 pod názvom *Detské hry z Prievidze*.

Jozef Stanček-Castor spomína

Pred opisom samotných hier načrel aj do spomienok na život detí, podľa ďalšieho textu iste aj na svoj, najmä v škole. Niektoré jeho vyjadrenia sa z dnešného pohľadu budú zdať možno až príliš kruté, ale tak, ako to sám píše – *No, iná doba, iné zásady, iné obyčaje*.

Takto začína – *Prerývam sa v skladišti svojich rozpomienok z milého detinstva, ktoré padá do šesťdesiatich a sedemdesiatich rokov (19. storočia), a hľadím, čo hodnejšieho zachrániť z nich pre dorast terajší, ktorý, ako badám, odchyľuje sa od tradícií bývalej slovenskej mládeže*. Podľa odhadovaného veku, mal autor v čase vydania päťdesiatosem rokov a už z jeho vyjadrení cítiť istú „starosť“ o „mladú generáciu“ a jej budúcnosť. Ale, to je vari „slabosť“ každej staršej generácie.

Nechajme ho pokračovať – *Za našich čias bola hra akosi oblúbenejšia a viac pestovaná medzi deťmi, než dnes. Pri nej okriala duša mladá, občerstvovalo sa telo, prísnou, ba priamo drsnou domácou a školskou disciplínou umorené. Hja veru! Nás v slanej vode namáčanými „virgasmí“ mrskali po holom tele páni piaristi a dali nás kľačať na ostré polienka alebo na hrach – častokrát pre maličkosti. A rodičia nevyhľadávali zadosťučinenie pred súdom pre také trýznenie svojich detí, lebo veď aj ich tou istou surovou metódou vychovávali*.

V ďalšej časti sa J. Stanček kriticky stavia aj k životu bežných občanov Prievidžanov, ktorí sa akoby riadili heslom – *Neodstúpiť od starých zvykov a obyčajov. Ako nažívali naši starí aj my tak musíme*. Ale najviac sa „hneval“ na rodiny súkenníkov a garbiarov, lebo ako píše, títo pracovali – *... pod vplyvom prísnych cechovských zásad. Život, ten tvrdošijný konzer-*

vativizmus..., ktorý nestrpel odchýlky od zdedených zásad a potlačil pokrok. Preto v tom čase Prievizda ani v národnostnom ohľade nenapredovala napriek tomu, že tam pôsobil ako mladý kaplán, prísny a za národné ciele vždy nadšený Andrej Trúchly, redaktor výtečného a obľúbeného časopisu „Orla“... Pripomenul však aj mešťanom, že sú pyšní na to – že sú „civis prividiensis“ a radi sa odvolávajú na výhody, ktoré ich praotcovia od kráľovnej Márii I., od kráľa Žigmunda a Mateja Korvína obdržali.

O škole a školákoch sa rozpísal trochu viac, a to aj v súvislosti s vyučovaním maďarčiny. – No, ľahko nám bolo neodrodiť sa. Na elementárke vyučovalo sa slovensky, maďarsky iba sme čítali a „slovník“ biffovali bez zvláštneho prospechu. Vo vyšších triedach Radlinského „Školník“ bol obľúbenou knihou žiactva. Ktorý z nás nevedel „lekcii“ od slova do slova odfúknuť, utáli ho až do krve. [...] Kto z nás sa naučil „lekcie“ ako „voda“, pán profesor vyznačil ho so zlatým krížom na stužke visiacom alebo „štelou“ (hviezdou). [...] Hlúpych a lenivých žiakov nielen „škutikou“ vyšľahali, lež zavesili im na chrbát papierovú tabuľku so somárom a tak išli mestom domov. Pri tejto metóde celé mesto malo vedomosť o pokroku žiactva. Výchova zaiste drastičná, kláštorská. Zabíjala dušu útlých detí.

Samotné deti hľadali nejaké východisko z tohto, pre nich zlého postavenia. Ako J. Staček píše, iste aj z vlastného poznania – *Lieku na toľké bóle poskytlí nám hry. Tie nás potešili a rozveselili. „Za kláštorom“, na „Vystrkove“, v „Žabníku“, na „Pieskách“, za „Ulicou“, na „Drevenom rínku“, za „Potôčky“ boli naše obľúbené hrištia.* Tu sa dozvedáme, ako sa v minulosti nazývala časť mesta, ktorú dnes poznáme pod názvom Zapotôčky.

Neboli to len deti, čo sa hrávali, ale boli to i mládenci a dievčence, no – ... *nie každý deň, ale len v nedeľu po litániách. Zašli si na „Bánsku“ (o správnosti názvu niekedy nabudúce), do „Svätomarských kopaníc“, do „Lúkovíc“ a na „Jazerce“, kde sa spevom a hrami občerstvili po celotýždňovej ťažkej práci. Vtedy sa pracovalo od svitu do noci bez oddychu a čujte ľudia, za tú úmornú prácu dostal súkennicky alebo garbiarsky tovariš na celý rok 25 – 30 zlatých a veľmi jednoduchú stravu. Predsa však tí ľudia boli zdraví, spokojní a veselí a pridržali sa svojho rodiska, ako lastovička svojho hniezda.*

Po tomto úvode, ako píše samotný autor – *opíšem hry, ktoré mi v pamäti ostali... a pokračuje – pri našich hrách hlavný zástoj mal vodca či riaditeľ. Bol to najpodnikavejší, najobratnejší, najvtipnejší, tiež aj najsmelší druh, znavší družinu novými a novými hrami zamestnávať, disciplínu udržať, spory vyhladiť a keď na to prišlo, oproti dotieravcom ubrániť. Bol on*

Jozef Stanček-Castor spomína

opravdovým despotom, neobmedzeným vladárom nad mladou chasou. On vybral hráčov, rozdal úlohy, dal pokyny ako sa hrať, preto hľadeli aj hráči priazeň jeho rôznymi dáročkami si vyzískať. (Azda vznik úplatkárstva?)

Pri hrách sa bolo treba tzv. vyčítať, aby bolo určené, kto s kým a proti komu bude hrať. Na to bolo viacero vyčítaníek, niektoré z nich uverejníme v doslovnom prepise.

Prvá – *Andum des, ty si starý pes. A ja mladá veverička, utečiem ti do hájička a ty za mňou bež!*

Ďalšie – *Ide hlásnik po dedine a bije na zvon, na koho to slovo príjde, nech ten ide von! – Ide baran po moste, nesie dudy na chvoste. Kde ideš barane? Do kostola pane, čo tam robia, klince kujú, bielym práškom posypujú; keď nevieš o tom, vyskoč z kola von! – Jegonda, dvonga, tronga, štyronga, pága lága, dubček čaraga džuk! – Engety bengety, cukrty mé, ábri fábri dominé, eks špeks šodr vodr aja vaja ven! – Jeden dva tri, my sme bratri, je tu jeden medzi nami, ktorý s...re slatinami, kopa repa chren, ktorý za...av ven! – Ciny ciny muzika, vyhráva ju Zuzika, odskoč a id' počúvať, aj nás budeš naháňať. – Anc cvaj draj, pike poke raj, fíre, finve, sekce, choď naháňať štence!*

Keď už boli všetci zúčastnení vyčítaní, postavili sa za svojich a mohla sa začať hra, napr. na barana. *Za barana vyčítaný sa postavil pred polkruh, v ktorom stoja všetci hráči, pevne pospájaní a držiaci sa za ruky. Všetci odriekajú – Ide baran po moste, nesie dudy na chvoste. Kdeže ideš barane? Baran – Do kostola moji páni. Všetci – Čo tam robia pánovia? Baran – Kolky bijú na dvore. Starý cigáň kone kuje, hrubým bičom pošibuje; šib, šib, do poľa! Všetci – Ulapíme sokola! V tom rozbehne sa baran a chce rozraziť polkruh. Hráči ho cez reťaz nepustia. Keď však baran reťaz rozrazil, pretrhol, bežia všetci za ním, kým ho len nedolapia. Po novom vyčítaní iný hráč zostane baranom.*

„Svolávanie“ síce nebola hra, ale len akési prekárание. Po chlapcoch sa volalo podľa mien – *Janko – kabanko; Juro – trulo; Miško – friško; Paľo – ľaľo; Ondrej – neondej; Michal – bodaj zdýchal; Prišiel Jožko – našiel všeko; Prišiel Gusto – našiel pusto; Prišiel Tomáš – už nič nemáš; Kubo – za.rav hrubo; Ferko – daj perko; Antal – v r.ti si pantal. Po dievčatách zasa takto – Eva, Eva – spadla z chlieva, zabila misku, dostala po pysku; Kata – má papuľu ako vráta; Johanka – za čo u vás pohánka? Anka – cigánka; Čo zostane – to Zuzane; Čo sa zvýši – to Mariši; Róza – koza; Terka – bez perka; Cila – deti bila.*

Ján Sabo